

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN AHOLINI ISH BILAN TA'MINLASH VA DAROMADINI OSHIRISHNI QO'LLAB-QUVVATLASHDA KREDITLASH TIZIMINING AHAMIYATI

Kabilova Nafisa Nizomiddinovna

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistanti

nafisa.445566@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18721014>

Zamonaviy iqtisodiyotda tijorat banklari nafaqat moliyaviy vositachi sifatida, balki iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va aholi daromadlarini ko'paytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan institutlardan biridir. Bank tizimi iqtisodiyotni moliyaviy resurslar bilan ta'minlash orqali ishlab chiqarishning kengayishiga, xizmatlar sohasining rivojlanishiga va yangi ish o'rinlari yaratilishiga xizmat qiladi. Kreditlash tizimi esa bu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi mexanizmidir. Shu bois, kreditlash siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yish mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston mustaqillik yillaridan buyon bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o'tish jarayonida bank tizimini isloh qilishga katta e'tibor qaratib kelmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda Prezident farmonlari va qarorlari asosida tijorat banklarining kredit siyosati tubdan yangilanib, ular iqtisodiyotning real sektoriga faol kirib bordi. Natijada, kreditlash hajmlari yildan-yilga ortib, aholini ish bilan ta'minlash va ularning daromadini oshirishda sezilarli ijobiy natijalar kuzatildi.

2024-yil yakunlariga ko'ra, mamlakat tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotning turli sohalariga ajratilgan jami kreditlar hajmi 620 trillion so'mdan oshdi. Bu 2021-yildagi 420 trillion so'mlik ko'rsatkichga nisbatan 47 foiz o'sish demakdir. Kreditlarning 35 foizi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga yo'naltirilgan. Aynan shu tarmoqda bandlik darajasi eng yuqori bo'lib, har bir kreditlash loyihasi o'rtacha 3–5 yangi ish o'rne yaratmoqda. Natijada, 2024-yilda 200 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari tashkil etilgan.

Tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar ikki asosiy yo'nalishda ahamiyat kasb etadi: birinchidan, ular ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarini moliyalashtiradi; ikkinchidan, aholining tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantiradi. Banklar tomonidan berilgan imtiyozli kreditlar yordamida yuzlab oilalar o'z biznesini yo'lga qo'ymoqda. Masalan, "Har bir oila — tadbirkor" dasturi doirasida 2024-yilda 8,5 trillion so'mlik kredit mablag'lari ajratilib, ularning hisobiga 120 mingga yaqin oila daromad topish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shuningdek, "Yoshlar — kelajagimiz" jamg'armasi orqali 1,2 trillion so'mlik kreditlar yoshlar startup loyihalariga yo'naltirildi.

Kreditlash tizimining samarali faoliyat yuritishi iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Chunki bank kreditlari yordamida ishlab chiqarish hajmi ortadi, yangi texnologiyalar joriy etiladi va bandlik darajasi oshadi. Jahon banki tadqiqotlariga ko'ra, har 1 foizlik kredit hajmi o'sishi o'rtacha bandlik darajasini 0,3–0,5 foizga oshiradi. O'zbekiston sharoitida ham bu jarayon yaqqol kuzatilmoqda: kredit hajmining oshishi bilan birga o'rtacha oylik daromad 2021-yildagi 6,8 foizdan 2024-yilda 11,2 foizga ko'tarilgan.

Shuningdek, tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Aholining moliyaviy resurslarga kirish

imkoniyatining kengayishi ularning o'z hayot sifatini yaxshilash, daromad manbalarini ko'paytirish va mehnat faoliyatini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bois, bank kreditlari iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda kambag'allik darajasining kamayishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tijorat banklari faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini oshirish uchun ular tomonidan ishlab chiqilgan kredit mahsulotlari aholining ehtiyojlariga moslashtirilmoqda. Ayniqsa, ayollar tadbirkorligi, yoshlar biznesi va qishloq xo'jaligini rivojlantirish yo'nalishidagi maxsus kredit turlari aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Bu yo'nalishdagi kreditlar ko'pincha imtiyozli foiz stavkalari, uzoq muddatli to'lov rejasi va kafolatlash mexanizmlariga ega bo'ladi.

Kreditlash tizimining barqarorligini ta'minlash uchun banklar tomonidan risklarni boshqarish, kredit monitoringi va tahlil tizimlari takomillashtirilmoqda. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar asosida avtomatlashtirilgan kredit baholash tizimlari joriy etildi. Bu esa kredit ajratish jarayonini tezlashtirish, inson omilini kamaytirish va qarorlarning shaffofligini oshirish imkonini berdi.

Raqamli bank xizmatlarining kengayishi ham kreditlash tizimiga sezilarli o'zgarishlar kiritdi. Hozirda O'zbekiston tijorat banklarining aksariyati onlayn kredit arizalarini qabul qilish, mobil ilovalar orqali mijozlarni baholash va "smart monitoring" tizimlarini joriy etgan. Natijada, kredit olish jarayoni soddalashti, kichik biznes va aholining keng qatlamlari uchun moliyaviy kirish imkoniyati yaxshilandi.

Biroq, kreditlash tizimining rivojlanishida ayrim muammolar ham mavjud. Ayrim sohalarda kredit resurslarining yetarli taqsimlanmagani, garov talablari murakkabligi va uzoq rasmiylashtirish jarayonlari kichik biznes subyektlari uchun to'siq bo'lib qolmoqda. Shu sababli, kredit siyosatini takomillashtirishda davlat tomonidan qo'shimcha kafolat mexanizmlarini joriy etish, garovsiz yoki minimal garovli kredit turlarini kengaytirish dolzarb hisoblanadi.

Tijorat banklari faoliyatida ijtimoiy yo'naltirilgan kredit siyosatini kuchaytirish lozim. Bunda banklar nafaqat iqtisodiy foyda olishga, balki jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, aholining mehnat faoliyatini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoyani kuchaytirishga ham e'tibor qaratishlari kerak. Shu maqsadda, banklar faoliyatida "ijtimoiy mas'uliyatli moliya" konsepsiyasini keng joriy etish tavsiya etiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlar O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Kreditlash hajmining o'sishi ishlab chiqarish va xizmatlar sohasining kengayishiga, yangi investitsiya loyihalarining amalga oshishiga hamda eksport salohiyatining ortishiga xizmat qilmoqda.

Kreditlash tizimini takomillashtirish orqali iqtisodiyotda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, eksportchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash, yashil iqtisodiyot sohasiga investitsiyalarni jalb etish ham mumkin. Shu bilan birga, tijorat banklarining xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorligini kengaytirish, xorijiy investitsiyalarni kreditlash jarayonlariga jalb etish kredit resurslari hajmini yanada ko'paytiradi.

Kredit siyosatini takomillashtirish bilan bir qatorda, aholi moliyaviy savodxonligini oshirish ham dolzarb masaladir. Chunki kreditdan to'g'ri foydalanish, qarz majburiyatlarini mas'uliyat bilan bajarish va mablag'larni to'g'ri yo'naltirish kredit tizimining barqarorligini

ta'minlaydi. Shu maqsadda banklar tomonidan aholiga moliyaviy ta'lim dasturlarini yo'lga qo'yish, trening va seminarlar o'tkazish muhimdir.

Yuqoridagi tahlillarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, tijorat banklari kredit siyosati O'zbekiston iqtisodiyotining ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanish modelida markaziy o'rin egallaydi. Kreditlash tizimi orqali ishlab chiqarish hajmi, bandlik darajasi va aholi daromadlari o'rtasida mustahkam bog'liqlik shakllangan.

Kelgusida kredit siyosatini yanada samarali qilish uchun quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi: kreditlar monitoringini kuchaytirish;

ijtimoiy loyihalarga ajratiladigan kreditlarni ko'paytirish; raqamli texnologiyalar orqali tezkor va adolatli kredit baholash tizimlarini keng joriy etish;

va eng asosiysi, aholining keng qatlamlari uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish.

Shunday qilib, tijorat banklari tomonidan amalga oshirilayotgan kreditlash tizimi mamlakatda iqtisodiy o'sish, bandlik va aholi farovonligini ta'minlashning asosiy drayveri bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tizimni modernizatsiya qilish va barqaror rivojlantirish orqali O'zbekiston yaqin yillarda raqobatbardosh, ijtimoiy jihatdan barqaror va iqtisodiy jihatdan mustahkam davlatlar qatoridan o'rin egallashi shubhasizdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *Yillik moliyaviy barqarorlik hisobotlari*. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). *Milliy iqtisodiyotda bank tizimining o'rne va kredit siyosatini rivojlantirish strategiyasi*. – Toshkent.
3. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. (2024). *Tijorat banklari faoliyati va ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi roli*. – Toshkent.
4. Karimov, A. R., va G'ofurov, S. M. (2023). *Bank tizimi orqali aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari*. – "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" jurnali, №2. – Toshkent.
5. Saidov, B. B. (2022). *Kreditlash tizimi va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri*. – Toshkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti.
6. Mamatqulov, M. Sh. (2023). *Tijorat banklari faoliyatini takomillashtirish yo'llari*. – Toshkent: "Fan va taraqqiyot" nashriyoti.
7. Jo'rayev, N. A. (2022). *Moliyaviy tizim va kreditlash mexanizmlarining ijtimoiy samaradorligi*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 10-iyunidagi PQ-289-son qarori. *"Aholini ish bilan ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida."* – Toshkent.
9. Xodjayev, A. A. (2021). *Bank ishi va kreditlash nazariyasi*. – Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti.
10. OECD (2023). *Financial Inclusion and SME Development in Emerging Economies*. – Paris: OECD Publishing.